

Анастасія Оніщенко, Дар'я Левченко*Київський Національний Університет ім. Тараса Шевченка*

Легітимація влади як ключовий елемент деліберативної демократії

Стаття є дослідженням легітимації влади в процесі становлення деліберативної демократії. Значна увага приділяється прикладам механізмів реалізації деліберативної демократії. Проаналізовано місце і роль легітимації влади в сучасних теоріях демократії, виокремлено сильні та слабкі її сторони. Зроблено акцент на тих аспектах, які, на думку авторів, варто врахувати на сучасному етапі розбудови демократії в Україні. Визначено, що основою деліберативної моделі демократії є діалог та досягнення консенсусу у суспільстві із владою. Доведено, що легітимність влади більше не ґрунтується на історичних засадах, а спрямована на сучасні і майбутні можливі зміни, які мають відбуватися за згодою та участю суспільства, що, в свою чергу, може бути досягнуто з допомогою ефективних та дієвих стратегічних комунікацій. З'ясовано, що деліберативна демократія спрямована на досягнення компромісу у вигляді конкретного публічного рішення. Державна політика служить сферою партнерства між суб'єктами, зокрема, державою як носієм політичної влади та громадянським суспільством як носієм комунікаційної влади. Автори систематично доводять, що деліберативна демократія впливає на політичну систему комплексно, будучи об'єктивною на рівні її окремих компонентів. Політична модернізація, відома як логічне екзистенційне розгортання політичної системи, підкреслює її динаміку та заперечує статичність. Зміни відбуваються в політичній свідомості громадянина, а емоційні прояви перетворюються на логічні та раціональні переконання у механізмах деліберативної демократії. Інклюзивність, рівність та прозорість деліберативної процедури дозволяють громадянину стати активним актором державної політики та підкреслити факт отримання нею нової політичної культури. Зміна цінностей провокує новий режим дій. Тому політична культура генерує співпрацю, яка стає новим форматом політичних відносин. У дослідженні розглянуто громадські обговорення, публічні консультації, громадські слухання, громадські експертизи, загальні збори громадян за місцем проживання, участь громадськості у діяльності органів публічної влади тощо. Серед інструментів деліберативної демократії автори визначають, що основою деліберативної моделі демократії є діалог та дискусії між суспільством та владою.

Ключові слова: демократія, деліберативна демократія, деліберативний дискурс, деліберативна процедура, лібералізація, легітимація, інституціоналізація, громадська думка

Anastasiia Onishchenko, Daria Levchenko*Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Legitimation of Power as a Key Element of Deliberative Democracy

The article is devoted to a study of the legitimacy of power in the process of becoming a deliberative democracy. It focuses on examples of mechanisms for implementing deliberative democracy. The place and role of the concept of civil society in modern theories of democracy has been analyzed by the authors and its strengths and weaknesses have been highlighted. The focus is on the aspects that, according to the authors, should be taken into account at the present stage of the democracy development in Ukraine. It has been proved by the study that legitimacy is no longer based on the historical reference, but it is designed for current and future possible changes that should occur with the consent and participation of society, which can be achieved through effective strategic communications. It has been emphasized that deliberative discourse is a communicative act of equal participants, aimed at reaching a compromise in the form of the specific public decision. Public policy serves as a sphere of partnership between public entities, including the state as the bearer of political power and civil society as the bearer of communication power. It has been proved by the authors that deliberative discourse affects the political system in a comprehensive manner being objectified at the level of its individual components. Political modernization, understood as a logical existential deployment of the political system, emphasizes its dynamics, and denies its statics. Changes take place in the political consciousness of a citizen and emotional manifestations turn into logical and rational beliefs in the course of a deliberative discourse. It has been grounded in the study that inclusiveness, equality and transparency of deliberative events allow a citizen to become an active actor in public policy and emphasize the fact of receiving a new political culture. Changing of values provokes a new mode of action. Therefore, a deliberative political culture generates cooperation, which becomes a new format of political relations. The research considers public discussion, public consultations, public hearings, public examinations, general meeting of citizens at their place of residence, public participation in the activities of public authorities, etc. among the instruments of deliberation. It has been determined by the authors that the basis of the deliberative model of democracy is a dialogue and debate between society and authorities.

Keywords: democracy, deliberative democracy, deliberative discourse, deliberation, liberalization, legitimation, institutionalization, public opinion

Актуальність.

У сучасному світі головним елементом демократичного процесу стає не електоральна, а деліберативна демократія. Проте, наукова література досі не містить детальну інформацію про історичні межі й обставини виникнення поняття «деліберация» і «деліберативна демократія». Науковці та дослідники проблематики досі не досягли консенсусу щодо появи й використання даних термінів. Тим не менше, модель деліберативної демократії актуалізується сьогодні у зв'язку з загостренням кризи класичної легітимації влади, яка базувалась на інституційних та законодавчих засадах. Деліберативна демократія пропонує нам легітимність іншого типу – засновану на розвитку комунікації між державою та громадянським суспільством, що дозволяє швидше доходити консенсусу у питаннях, які раніше неминуче призводили до конфліктів. Подібні зміни можна пояснити все більшим впливом постмодерністської парадигми на політичну систему суспільства, що призвело до значних змін в стандартному суспільному дискурсі і сприяло підвищенню ролі комунікації та інформації в житті людини, як наслідок класична (інституалізована влада) почала втрачати свої позиції. Публічна комунікація стала новою основою легітимації політичної влади, що значно посилює значення деліберативної демократії для сучасної політичної науки.

Метою статті стало визначення ролі легітимації влади в процесі становлення деліберативної демократії.

Методи дослідження: політологічний – аналіз спеціалізованих наукових джерел дозволив виокремити специфічні риси політологічного трактування ключових понять та прослідкувати їх розвиток в рамках політологічної науки; компаративний – дозволив порівняти різні підходи до розуміння легітимності влади, системний підхід – дозволив розглянути деліберативну демократію як складний, комплексний та багатогранний процес з відповідними внутрішніми та зовнішніми особливостями функціонування, історичний – дослідження розвитку теорії деліберативної демократії та трансформації розуміння поняття легітимності влади.

Аналіз літератури та наявних підходів до визначення предмету дослідження дозволили виявити, що легітимацію влади в процесі становлення деліберативної демократії досліджували: Дж.-М. Бессет, Л. Даймонд, Дж. Бохман, К. Ліст, Дж.-Л. Коен, Д. Томпсон, Дж. Драйзек, Дж. Фішкін, С. Чамберс, Дж. Рейковські, В. Колбановський тощо. Серед вітчизняних дослідників, які займалися вивченням деліберативної демократії, можна виокремити: А. Єрмоленко, В. Медведська, Д. Косенко, Є. Батракіна, Р. Зимовець, І. Бартагарієва, Н. Бусова тощо.

Результати дослідження.

Латинське слово «*deliberatio*» дійшло до нас зі словника римського права та означає «радитися», «обговорювати», «міркувати», «проводити консультації», «зважувати «за» і «проти»» (Мустафаєва, 2018). У сучасному англо-американському вживанні термін делібератії етимологічно ґрунтується на латинському слові «*deliberate*» – обдумувати, дослухатися, радитися або міркувати. В англійській мові слово деліберация (*deliberation*) розуміється також ще як певне обговорення чи дискусія. У словнику американської компанії Merriam-Webster поняття «деліберация» визначається так: «Це певний акт роздумів, зважування та вивчення причин вибору, це ретельні обговорення й експертиза, обачність і обережність в процесі вибору найбільш прийнятного і ефективного вирішення» (*English Dictionary. Merriam-Webster, 2008*).

Деліберативна демократія, або ж деліберативна політика, являє собою таку модель суспільного устрою, при якій формування громадської думки й політичної волі в публічній сфері та парламенті країни підпорядковується не структурі ринкових процесів або нав'язаної ідеології, а, власне, самобутній ініціативі соціальної комунікації громадян, орієнтованої на досягнення взаєморозуміння і захист власних інтересів. Автором терміну «деліберативна демократія» слід вважати політолога Дж.-М. Бессета, який вперше використав це поняття у 1980 році у своїй книзі «Деліберативна демократія: принцип більшості за республіканського правління» (*Bessette, 1980*). Жоден з різновидів деліберативного процесу не може обходитися «без трьох елементів: інформації, аргументації, переконання» (Бессет, 2011).

Американські політичні психологи з Міннесотського університету Д. Джонсон і Р. Джонсон зазначали, що політичний дискурс є формалізованим обміном, мотивованим думками щодо того, який з кількох альтернативних способів дії слід зробити, щоб розв'язати соціальні проблеми (Даймонд, 2005).

Сьогодні ми можемо говорити про певні особливості, які притаманні деліберативній демократії. І ключовим моментом є те, що центральну роль в становленні деліберативної демократії займає особливий вид легітимації влади. На відміну від сучасного демократичного процесу, де центральним елементом демократичної практики постає голосування (електоральна демократія), теоретики деліберативної демократії стверджують, що справжня легітимність законодавчих актів та політичних рішень може виникнути лише через їхнє попереднє публічне обговорення, відкритість, терпимість до чужої думки, готовність скорегувати свою первісну позицію в разі появи в процесі дискурсу «кращого аргументу». Деліберативна демократія розглядається як публічний діалог (дискурс) інститутів держави та громадян, інститутів громадянського суспільства та влади в процесі вироблення найбільш важливих і необхідних шляхів розвитку соціуму в цілому. Відповідно, ключова роль в процесі легітимації законодавства, політичних рішень та влади переходить від їх легалізації та інституалізації до публічної комунікації, яка довкола них вибудовується. Комунікація (обговорення) стає першим кроком до легітимації, а вже за нею слідує легалізація та інституалізація - така особливість деліберативної демократії.

Як зазначалось вище, важливе місце в концепції деліберативної демократії займає особливе розуміння політичної комунікації. В рамках точних наук (в математиці, кібернетиці), а потім і в політичній науці сформувався підхід, в якому комунікація часто розуміється через процес передачі інформації від джерела до адресата. У системній теорії (Д. Істон, Т. Парсонс, Г. Алмонд, Н. Луман) комунікація служила відтворенням політичної системи. Представники деліберативного підходу прагнули також розробити певну комунікаційну процедуру обговорення між

громадянами, яка слугувала погодженням різних точок зору і формування громадської думки.

Відповідно, основною формою участі в здійсненні публічної влади все частіше виступає комунікація, а не голосування. При цьому, комунікація повинна відповідати ряду вимог, за якими обговорення суспільно значущих питань може бути кваліфіковано як деліберативний процес. А саме:

- добровільність;
- рівноправність;
- тісна взаємодія учасників обговорення

(Бартагарієва, 2013).

Це обумовлює перелік механізмів, які є характерними для деліберативної демократії. Серед них В. Медведська визначає:

- парламентські дебати;
- деліберация в органах місцевого самоврядування;
- громадські ради;
- відкриті засідання державних органів

та різні види консультацій з громадськістю.

Цей перелік відноситься до формальної сфери. Також є механізми, які переходять з неформальної у формальну сферу – громадська експертиза та громадський контроль» (Медведська, 2019). Усе перелічене вище має можливість здійснювати своєрідний вплив на розвиток громадянського суспільства.

Саме громадянське суспільство при деліберативній демократії виконує легітимізуючу роль для влади як основний суб'єкт деліберативної демократії. Фактично, підтримка населенням влади, демонстрація довіри до неї і є ключовим чинником її ефективності. І навпаки, нестійке переконання громадян у легітимності політичної влади складає одну з причин її нестабільності (Барков, 2005). Саме тому, деліберативна сутність, яка полягає у досягненні компромісу і консенсусу при вирішенні конфліктних ситуацій, дозволяє громадянському суспільству брати на себе роль амортизатора і уникати проблем у політичних явищах і процесах.

Тісний зв'язок із теорією деліберативної демократії має і проблематика дискурсивного інституціоналізму Г. Шмідта, субстанціональною основою якої є деліберативний діалог. «Деліберативна демократія вважається кращою формою прийняття рішень, – пише Г. Шмідт, –

оскільки відкритий діалог може розблокувати невикористані знання, генерувати нові практики і ноу-хау, здійснити якісну аргументацію для більшої легітимації політики, а також, створити нові, більш міцні взаємини між сторонами в процесі спільного обговорення» (Шмідт, 2011).

Є. Батракіна зазначає, що існує три функції деліберативного процесу, які відіграють ключову роль для легітимності демократичного регулювання: когнітивна, інклюзивна, етична функції. Кожна із цих функцій сприяє не лише розв'язанню легітимних рішень, але й забезпечує легітимність демократичного регулювання, яка залежить від того, в якій мірі вони виконуються.

Так, дослідниця пише, що когнітивна функція – це «процес обговорення і зважування належним чином усіх аргументів, поглядів і фактів у суспільній дискусії, завдяки чому деліберативний процес може сприяти формуванню більш обґрунтованих і проінформованих думок та поглядів» (Батракіна, 2018). Д. Косенко у своєму дослідженні комунікативної дії Ю. Габермаса зазначає, що «концепт деліберативної влади сприймає елементи ліберальної і республіканської моделей та інтегрує їх через дискурс ідеальної процедури обговорення і прийняття консенсусних рішень» (Косенко, 2013). В деліберативному розумінні політики Ю. Габермас змушений змістити рівновагу щодо трьох ресурсів влади, які в сучасних суспільствах розподіляються для задоволення потреб, а саме: грошей, адміністративної влади і солідарності. Такий погляд має свої наслідки для легітимації політичної влади.

Висновки.

Таким чином, ключовим елементом деліберативної демократії постає процес обговорення між суспільством та владою, завдяки якому є можливість здійснювати вплив, підвищуючи легітимність влади,

довіри до органів публічної влади, а також, впливати на громадянське суспільство і його розвиток, кібербезпеку та механізми захисту інтересів на державному рівні. Правомірність тепер розрахована на зміни сучасні і певні зміни в майбутньому, які повинні відбуватись за взаємною згодою та участю суспільства, яке у свою чергу здійснюється завдяки ефективним та стратегічним комунікаціям. Це робить легітимацію влади ключовим елементом деліберативної демократії, адже саме завдяки усталенню нового типу надзвичайно продуктивної комунікації між владою та громадянським суспільством, який лежить в основі деліберації, виникає якісно новий та надзвичайно новий спосіб легітимації влади - через публічне обговорення. Відповідно, зростає і рівень довіри до владних представників та сприйняття прийнятих ними рішень. А це є необхідною умовою ефективного функціонування держави. Також, детальне вивчення та подальший розвиток даної теорії необхідні для вирішення тих кризових явищ, з якими стикаються країни під час будь-яких відчутних трансформацій. Прикладом можна вважати євроінтеграційні процеси в Україні, легітимація яких могла пройти значно ефективніше та з меншими втратами, якби практика деліберативної демократії в нашій країні була більш розвиненою. Актуалізується це все ще й необхідністю вибудувати нову модель комунікації між центральною владою та новоутвореними об'єднаними територіальними громадами, які отримали значну кількість владних повноважень в рамках реформи децентралізації влади і тепер потребують легітимації як з боку державної влади, так і з боку жителів відповідних територій. Тому, модель деліберативної демократії та окремі її елементи є вкрай актуальними в контексті українських політичних реалій та потребують подальшого визначення.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Барков В., Розова Т. Формування громадянського суспільства в Україні / Український соціум / за ред. Крисаченка. Київ: Знання України, 2005. 792 с., с. 642
- Бартагарієва І. Деліберативна парадигма громадянського суспільства та раціональність правового дискурсу // Гілея: науковий вісник. 2013. № 72., с. 482–483
- Батракіна Є. Легітимізаційний потенціал деліберативної демократії в полікультурному суспільстві: дис. ... канд. філос. наук 09.00.03. Харків: 2018. 219 с., с. 95
- Бессет Дж. Тихий голос розуму. Деліберативна демократія і американська система державної влади. Москва: Російська політична енциклопедія (РОССПЭН), 2011. 336 с.
- Даймонд Л. Три парадокси демократії // Демократія: антологія / упоряд. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 92–94
- Косенко Д. Деліберативна політика в теорії комунікативного дійства Юргена Хабермаса // Теорія і практика суспільного розвитку. Краснодар: Видавничий дім «ХОРС», 2013. Вип. 9. С. 255–257
- Медведська В. Деліберативні механізми взаємодії влади та громадянського суспільства // Молодий вчений. 2019. №9 (73). С. 18–23. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/9/5.pdf>
- Мустафаєва Е. Інструменти деліберації в добровільному об'єднанні територіальних громад // Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 2 (74). С. 125–130. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apdyo_2018_2_24.pdf
- Шмідт Г., Штерн Ф. Наша епоха. Діалог. Київ: Темпора, 2011. 318 с.
- Bessette J. Deliberative Democracy: The Majority Principle in Republican Government // How Democratic is the Constitution? Washington, D.C., AEI Press. 1980
- Merriam-Webster's Advanced Learners / English Dictionary. Merriam-Webster, Inc., 2008. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/deliberation>

REFERENCES

- Barkov, V. & Rozova, T. (2005) Formuvannja gromadjanskogo suspilstva v Ukrajinі. Ukrajskij sotsium. Kyjv: Znannja Ujrajiny, 792 p., . 642 [In Ukrainian].
- Bartagarijeva, I (2013) Deliberatyvna paradygma gromadjanskogo suspilstva ta ratsionalnist pravovogo dyskursu. Gileja: Nauk. visnyk. № 72, 482–483 [In Ukrainian]
- Batrakina, E. (2018) Legitymatsijnyj potentsial deliberatyvnoji demokratiji v polikulturnomu suspilstvy: dys. ... kand. filos. nauk 09.00.03. Kharkiv [In Ukrainian]
- Besset, G. (2011) Tixij golos razuma. Deliberativnajs demokratija i amerikanskaja sistema gosudarstvennoj vlasti. Moskva: Rossijskaja politicheskaja entsiklopedija (ROSSPEN), 336. [In Russian]
- Dajmond, L. (2005) Try paradoksy demokratiji. Demokratija: antologija / uporjad. Protsenko, O. Kyjv: Smoloskyp, P. 92–94 [In Ukrainian]
- Kosenko, D. (2013) Deliberativnaja politika v teorii kommunikativnogo dejstvija Yurgena Khabermasa. Teorijs i praktika obschestvennogo razvitija. Krasnodar: Izdatelskij dom "Horse", Vyp. 9, s.255–257. [In Russian]
- Medvedska, V. (2019) Deliberatyvni mehanizmy vzajemodiji vlady ta gromadjanskogo suspilstva. Mologyj vchenyj, №9, 18–23. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/9/5.pdf> [In Ukrainian]
- Mustafaeva, E. (2018) Instrumenty deliberatsiji v dobrovilnomu objednanni terytorialnyx gromad. Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnja, 2 (74), 125–130. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apdyo_2018_2_24.pdf [In Ukrainian].
- Shmidt, G & Shtern, F. (2011) Nasha epoha. Dialog. Kyjv: Tempora. 318 [In Ukrainian]
- Bessette, J. (1980) Deliberative Democracy: The Majority Principle in Republican Government. How Democratic is the Constitution? Washington, D.C., AEI Press.
- Merriam-Webster's Advanced Learners. English Dictionary. (2008) Merriam-Webster, Inc. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/deliberation>

Onishchenko AnastasiiaPh.D student, <https://orcid.org/0000-0002-3192-2652>, 030509stasya@gmail.com**Levchenko Daria**Ph.D student, <https://orcid.org/0000-0002-7989-5307>, darialevchenko12@gmail.com

Стаття надійшла / Article arrived: 09.04.2021

Схвалено до друку / Accepted: 25.05.2021